

Munkafényképezés a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárakban

A Fővárosi Szabó Ervin könyvtárak már csaknem egy évtizede folytatnak olyan munkaszervezési kísérleteket, melyek fő célja, hogy a könyvtári munkában elkülönüljenek a manuális és az érdemi jellegű mozzanatok, és ennek következtében felszabaduljanak a magasan képzett munkaerők a tartalmi tevékenység végzésére. E hálózat kb. százhetvenezer beiratkozott olvasójának kezébe évente majdnem hatmillió kötet könyvet ad, több százezernyi olvasótermi látogatót tájékoztat, több ezer kisebb-nagyobb kiállítást és csoportos foglalkozást rendez. Mindez kb. 320 főfoglalkozású és kb. 200 részfoglalkozású (szerződéses) dolgozó teljesítménye.

A központ irányító apparátusa és a hálózat egységei évente készítenek terveket e nagy munka elvégzésére, de a mai napig sincsenek pontos adatok arról, hogy az említett hatmillió kötet kézbeadása a feldolgozással, feltárással és más munkafázisokkal együtt mekkora technikai és mekkora könyvtárosi munkaerőt köt le, tehát a végzett munkában milyen a manuális és a könyvtárosi szakképzettséget igénylő tevékenység aránya.

Több más szempont mellett ez volt a fő oka a hálózat néhány könyvtárában lebonyolított munkafényképezéseknek. Ebben a cikkben elsősorban a munkában magunk elé tűzött törekvéseket és a módszereket kívánom ismertetni, mivel a tapasztalatok összegezése és bizonyos alapszabványok meghatározása még nem történt meg. Először a hálózatban érvényes munkaköri leíráshoz igazodva a munkafajták műveletekre bontását végeztük el. A könyvtári munkákat három fő csoportra osztottuk:

- I. a) Az olvasószolgálat tartalmi munkái
- b) Az olvasószolgálat technikai munkái
- II. a) Az állományfeltárás és -fejlesztés tartalmi munkái
- b) Az állományfejlesztés és -feltárás technikai munkái
- III. Ügyintézés, adminisztráció, egyéb (nem szakmai) tevékenységek.

A három csoportban 110 munkafajtát különböztettünk meg. Sok nehézséget okozott, hogy a Szabó Ervin hálózatban ilyen jellegű munkafényképezés még nem volt; csupán a Krisztina körúton levő 11-es könyvtár végezte el korábban a könyvtári rutinmunkák fényképezését, de a *könyvtári munka egészére kiterjedő vizsgálatra ez alkalommal került első ízben sor*. Mindezek miatt előfordult, hogy a munkafajták szétbontása nem volt eléggé pontos, s a módszerek nem eléggé egzaktak. Bizonyos munkák tagolásában feleslegesen aprólékosak voltunk, másokban meg felületesekek, mert bár a munkafajta igényelte volna a részműveletekre bontást, mi megelégedtünk egy tömör összefoglaló címszóval. Mivel emiatt a tévedések lehetőségét tisztán láttuk, eleve kimondtuk: a vállalt mérésekből származó mutatóknak alig a fele fogadható el hitelesnek, használhatónak, a többi munkafajtnál pótméréseket kell végezni, illetve sok esetben szükség lesz a műveletek még árnyaltabb bontására. Az összesítenek eddigi eredményei igazolták ezt a feltételezést, azonban nyugodt szívvel kijelenthetjük, hogy a számunkra leglényegesebb adminisztratív munkafajtákban és a tartalmi munka néhány területén is megbízható, jól használható alapmutatókat sikerült meghatározni, s ezek nagymértékben fogják segíteni a tudatosabb tervezést és az ésszerűbb munkaszervezést. Az időelemző lapon felsorolt 110 munkafajtát négy szempont szerint mérettük, illetve vizsgáltuk meg:

1. A teljes munka elvégzésére fordított idő
2. Az egységnyi munkára fordított idő (percekben)
3. A munkavégzés módszere
4. A munkát végző szakképzettsége

A 3—4. kérdéscsoport elsősorban tartalmi jelzéseket adott a helytelenül, nem a feladatnak megfelelő módszerű munkavégzésekről, illetve feltárta a dolgozó képzettsége és a végzett munka minősége közti feszültségeket. Volt olyan könyvtár, amelyben a meg nem felelő munkaerő-megoszlás, a kellő képzettség hiánya, valamint a rosszul szervezett munka s nem utolsósorban a könyvtár gyenge dologi ellátottsága azt eredményezte, hogy az egyes dolgozók által végzett munkáknak legalább a fele nem a szakképzettségüknek megfelelő szintű és jellegű volt.

A hálózatban kis-, közép- vagy nagykönyvtárnak számító egységek közül mind-egyik típusban: összesen nyolc könyvtárban két munkahitenten keresztül (1975. okt. 20. és nov. 1. között) folytak az időelemzések. Mivel számítottunk az esetleges „szerepjátszásra” és a szokatlanság okozta fenntartásokra, ellenérzésekre, kettős mérési módszert alkalmaztunk. Minden dolgozó kapott egy-egy időelemző lapot, amit önfényképezéssel maga vezetett, illetve a könyvtár vezetőjének ellenjegyzése után a mérések

befejeztével átadott a vizsgálat lebonyolítóinak. Véleményünk szerint a gondos előkészítés következtében a dolgozók számára világos volt a munkafényképezés célja, módszere, fontossága. Ennek ellenére számítottunk rá, hogy az említett szerepjátás, valamint az önfényképezés szokatlansága miatt sok nem értékelhető munkafelmérő lapot kapunk vissza. (Az összesítés eddigi eredményei alapján a dolgozók negyedrésze adott használhatatlan felmérő lapot.)

Hogy munkánk megbízhatóbb legyen, az önfényképezés mellett egész héten át egy-egy „külső”, nem könyvtárhoz tartozó felmérő is a vizsgált könyvtárban tartózkodott. Ezek stopperórával reprezentatív mintavétel alapján átlagidőket próbáltak megállapítani. (Például mérték a könyvek kiadásának műveletét a szolgálat első órájában, majd a fáradtság első jelentkezésekor, továbbá gyengébb forgalmú napon, tumultus idején is stb.) Az így kapott időkben kb. 200 eset mérési átlaga van, tehát a stopperórás méréssel meghatározott alapnormák megbízhatóak. Ezek és az értékelhető önfényképező lapok alapján megállapított alapmutatók összehasonlítása több tapasztalat leszögezésére ad lehetőséget.

Közülük érdemes kiemelni a következőket:

- A tartalmi tevékenység bizonyos területein a szubjektív elemek túlsúlya miatt csak becscült alapmutatókkal dolgozhatunk.
- E munkafényképezés után is szükséges néhány munka több műveletre bontása, új fényképezések; illetve a különböző funkciójú könyvtári egységek munkamozzanatainak árnyaltabb mérése.
- Az összesítés után hasznos lenne általánosítani a munka melléktermékeként felgyülemlett módszerbeli tapasztalatokat, elterjeszteni a legjobb módszereket, mert nélkük lehetetlen a hálózatban kialakítani a tudatos és célszerű munkaszervezési modelleket.
- A munka jellegéhez igazodó és a hálózat funkcióival összhangban levő munkaerő-összetétel nélkül nincs korszerű közművelődési könyvtári szolgáltatás.

Ez a felmérés is igazolja, hogy a közművelődési könyvtári tevékenységnek legáltalább fele manuális jellegű, szinte gépiesen végezhető munka, amelyre bizonyos normák alkalmazhatók. Ezen felül más adottságokat és képzettséget is igényel, mint a tartalmi munka, amelynek főszereplője a magas képzettségű, pedagógiai és lélektani vénával megáldott könyvtáros a maga sok vonatkozásban normákkal nem mérhető érdemi tevékenységével.

Az FSZEK itt ismertetett munkafényképezése tehát nem nevezhető egzakt-tudományos felmérésnek, de mindenképpen nyújt olyan tapasztalati adatokat, amelyek hozzájárulhatnak a munka jobb megszervezéséhez, az ésszerűbb munkaerő-gazdálkodáshoz. Felveti továbbá azt a gondolatot, hogy tapasztalataink felhasználásával lépések történjenek a közművelődési könyvtárakra érvényes országos alapnormák megállapítására is. Mert bár szakmánk minden területén áldásos a sokszínűség, ebben a vonatkozásban csak károszt eredményezhet, ha más hálózatok eltérő módszerekkel kísérletezve, más mutatókat képeznek.